

Te Nama o te Kirihimete.

Te Pipiwharauaroa, He Kupu Whakamarama.

NAMA 34.

GISBORNE.

TIHEMA 1900.

HE TIROHANGA WHAKAMURI.

I TERA rangi ka rangona ake e te taringa tetahi manu e tangi ana. Ehara i te tangi hou; he tangi e rangona ana i ia tau, i ia tau. He aha ra? "Tioro, tioro, tioro i te whitu, tioro, tioro i te waru tioro &c."

E! ko te mokai a te iwi, ko Te Pipiwharauaroa, ko te oha a tai o tangata ka whaiti atu ra ki te po, ko te kai whakaatu, e, ko te poho tonu tenei o te raumati, a, mea ake ko te tau hou.

E nga hoa, e te iwi, kei te whakamatemate tenei te tau tawhito, a, ko te tau hou kei te whakataetae mai. Haere atu e te tau 1900, haere mai hoki e te tau 1901, te karere o te rua tekau o nga tau whaka-rau. Whakarearea ki te tuara nga mate, nga mamaetanga, nga pouritanga o te tau tawhito, tautototo atu ki nga mea hou kei te aroaro.

He mea tika rawa te tu, ka titiro whakamuri, ka whakaararo ai, i hangaia hoki te tangata he kararehe nui nga whakaaro. He aha nga mea nunui i pa ki te ao i tenei tau e whakatomumuri nei? He nui. No tenei tau i oho ai te mana nui atu i te ao i te kikihi a te hoa-riri, i rongo ai ona wahi katoa i te mamae i oho kino ai ki te hapai i te patu. I pa ano te ohonga ki te iwi Maori i te riri a te Ingarihi ki te Poa. Kei te whakamatemate taua whawhai i enei ra, kua oma te hoa riri, kua waiho te wiktoria ki te Ingarihi. E mura ana te whawhai ki Awherika ka paaha he pakanga ke ki Haina, a kua paenga nga korero o tena pakanga, ka tata hoki te tino mutu. I ara ano he pakanga ki Ahanati, i Awherika ki te hau-

auru, i whawhai ai etahi hapu o reira ki te Ingarihi. Kua mutu ano tena. I korororotia ano tera pea e ara he pakanga nui i waenganui o nga mana nunui, engari kaore tena i timata.

Otiira, ehara i te mea na te whawhai anake nga parekura i hinga ai te tini te mano o te tangata. Nui ke atu nga tangata i mate i te mate kai, i te mate uruta i Inia. Na reira ke te patunga tino nui rawa. Patu mai ra i te tini o te maori i Inia, ka whai mai e te mate uruta ki nga moutere ririki o te moana, a, huaki rawa mai ki Ahitereiria. I tae rawa mai ki Niu Tireni nei whakaata haere ai, whakawehiwehi ai, a i patoto rawa mai ki nga tatau o taton whare.

Kaati pea i te mate kai i te mate uruta, katahi ka hangaia he mate e te tangata; na ka wera a Otawa, te tuone nui o te kawanatanga o Kanata; ka wera i te ahi te waapu i Niu Toka, i pakapaka ai i te ahi te tini o te tangata, i wera ai nga tima. I muri tata iho ka huribia a Kawhetana e te tai-a-Paniwhaniwha i mate ai ona mano o te tangata.

I pouri te ngakau i te matenga o te tama tuarua a te Kuini; i wehi te ngakau i te kohurutanga i te kingi o Itari; i owhiti hoki te ngakau i nga rongo kohuru o Ahitereiria, me era atu wahi, i mohio ai tatahi ki te tino kino nga o te ngakau o te tangata i te mea kahore te wairua o te Atua i reira. E ki ana ko te Poropiti: "Te tinihanga o te ngakau, nui atu i nga mea katoa, kino rawa; e mohiotia ranei e wai?"—te ngakau kaore i te pehia e te Warua o te Atua.

I pa ano te pouri ki te iwi Maori mo o ratou

na aitua. He mate nui he mate mamae rawa e tangihia tonutia nei inaianei, te matenga o nga tamariki o te Whanau-a-Apanui ki te awa o Motu. He mate nui ano to nga toru tangata o Wharekauri.

Tera ano etahi mea nunui i puta i tenei tau. I tu he whakakitekite nui whakaharabara ki te whenua o te Wiwi; kei Otautahi hoki to Niu Tirenī nei whakakitekite e tu ana inaianei, e whakahoro tonu nei tona tini o te tangata ki te matakitaki.

He pakanga nui ta te kawanatanga me te apitihana o Ingarangi, a tino kaha atu te aranga o te taha kawanatanga. Ko Rore Tapere ano kei te urungi o te kawanatanga e whakaterere ana. I whawhai ano te kawanatanga o Amerika ki te apitihana, a, tu ana te kawanatanga. (E whakahoia ana te taha kawanatanga o Amerika ki Ingarangi, ko te apitihana ia e hoa riri ana.)

No tenei tau i whakakotahitia ai nga kawanatanga katoa o Ahitereiria, kia kotahi he Kawana Tumuaki. Kei te haere mai te mokopuna a te Kuini ki te whakatuwhera i te Paremete tuatahi o tenei Kotahitanga.

E rua nga ture nunui e pa ana ki te iwi Maori i oti i te Paremete o Niu Tirenī i tenei tau, ko te Ture Kaunihera me te Ture Marae.

E kore ianei tatau e mea, he tau nui rawa tenei? Titiro whakamuri, ka whakaaroaro te ngakau. Mahara hoki ki te kupu a te Ariki: "Kia tupato kei ohorete koutou: ta te mea kua takoto he putanga mai mo enei mea katoa taihoa ia te mutunga."

Titiro whakamuri, a, ka titiro whakaroto hoki. He aha nga mea i pa mai ki tou tinana ki tou wairua hoki i tenei tau. A he aha hoki te whakaakoranga a enei mea katoa ki a koe? Tera ranei koe e ahei te ki he pai ake koe i tenei tau i a koe i tenei tau? Kahore rawa he tangata e tu tonu i te wahi kotahi. Mehe-mea koe kaore i te haere whakamua, kaati kei te hoki whakamuri koe, a ki te mea kaore koe i te hoki whakamuri, kaati kei te haere whakamua koe. Ae, e te hoa, e tu, ka titiro ki muri ki nga kino ki nga pai i pa ki to tinana i enei wa kua taha nei: titiro whakaroto ano hoki ki te tangata o roto, kei te pangia pea e te mate: titiro whakamua hoki, e haere ana koe ki hea?

NA TE ETITA.

RORE KITINI.

ETAHI TIKANGA MAORI ME WHAKARERE.

PUKAPUKA I.

TERA nga kaumatua e ohorete ki enei kupu ake ki a tatau, a, e mea he uaua rawa, he taikaha rawa ranei. Otira ehara tenei i te tono kia whakainutua tatatia aua tikanga ka whakaaturia ake nei, engari he whakaatu kau ake i nga take i tika ai kia whakarere.

I roto i te "Wehenga Takiwa" a Apirana Ngata i panuitia i te Nama 27 o Te PIPIWHAUAUROA, i whakaatu ia kua wehea atu te wa o te kuwaretanga, a kua uru tenei tatau ki te maramatanga, "kua tangi te heihēi," kua puao mai te ata.

He tata ra tenei ki te maramatanga no taua no te Maori, inahoki kua roia etahi, kua kura mahita etahi, kua minita etahi, kua mema etahi kua matau etahi ki te reo kibi o te pakeha.

I te mea kua uru nei tatou ki roto o te maramatanga, he mea he rawa te pupuri i etahi tikanga kaore i tika mo tenei wa. Ko aua tikanga e rite ana ki te tangata haurangi e takakino nei i te hui ataahua, e kiia nei: "i pai katoa nga mahi o te hui, a, heoi rawa naana i

takakino na te haurangitanga o mea ma." E rite ana ranei ki te tamariki wahine e mau ana i nga kakahu whakapaipai o te pakeha i te taone engari kaore he hu.

Enei tikanga e whakaarotia ake nei ehara i te mea no mua iho i kitea ai e maua engari no naia tata nei, no te wa ka uru nei ki nga mahi tika a te pakeha.

I. Te tuatahi he mākū. Koia nei tetahi mate kei te patu i te Tairāwhiti. Ahakoa pehea te pae o te tangata, ki te mau ia i te kakahu mākū ka tau ia ki raro ano he 'rakau popopo.' Te tino mahi a nga tamariki tane o te Tairāwhiti i nga takurua he tua wa renga, ara ki a ratou he "mahi kanataraki." He mahi pai tenei; engari te he he mahi tonu i roto i te mawānui, maroke ana te kakahu ki runga ki te tangata. E kore pea e taea e nga rangatira whakahaere o nga kanataraki te hanga he tikanga ki nga pakeha na ratou nga ngahere kia whakamutua te mahi i nga mara-nga? Ko te kakano tenei o te "runatiki," o te "huango," o te "mate kōhi." I pouititia ake ai, ko nga purapura tenei mo te iwi ko nga tamariki tane.

II. Te moe kakahu tonu me te mau ano nga hu. Ehara i te mea hanga noa iho tenei na maua. He tokomaha nga tamariki tane e kite ana maua, ka haere ki te moe, ka mau tonu nga kakahu mahi me nga hu. He tino mea kino tenei ki te whakaaro a nga takuta. Te take he kuku i te manaoa kino o te tangata he whakahoki ano ki roto i a ia. E mohio ana tatou e mau ana te werawera ki runga ki te haate, ki nga tokena (mehemeha ano ia he tokena), a, ki te whakahokia ki raro ki nga puareare o te kiri, ka rite ki te tangata e tahi ana i te marae, a, ka whakaputu i nga paru ki te kuwaha o tona whare, ka hoki ano te kino ki roto o te whare. Ko te purapura tenei o nga mate o te kiri, o nga whatu-kīhi hoki o te tangata.

III. Te tuatoru ko te hongī. No tua whakare tenei tikanga a tatou, he oha na nga mea kua riro atu ki te po, a, tera rawa pea e heke te roimata ki te tukua tenei tikanga ki raro. He tangata mau maua ki tenei maunga-a-ringa a o tatou tipuna, engari kei runga i nga mahi a te hōhipera ka puta te whakaaro i a maua he tikanga wetiwheti rawa tenei. Kaore tatou e mohio ki nga mate kei etahi tangata. No reira me tupatu tatou. He wahi tino tere atu te kiri o roto i te iwi ki te pangia e nga mate pa haere ki te kiri. E mohio ana tatou ehara iho katoa i te kakara ki te hongia atu. Ko tetahi tino mea tenei maua e kawhe haere nga mate pa ki te kiri, me

nga mate tohatoha. Otira ki te tohetohe te tangata ki te hongī, kia mohio tonu ia he ora nga tangata e hongia ra e ia.

Heoi ena tikanga pohehe ki o maua whakaa-ro, he pehea ra ki o koutou na?

Na PITA PAKA,

„ TUTERE WIREPA.

Kura Takuta,

Otepoti.

E TE KAWAKAWA!

I ETABI tau kua pahure ake nei i a au e "tīpi" haere ana i Heretaunga ka tipono au ki tetahi pahi tangata. I te kitenga mai pea no Ngatiporou au ka ahi nga korero mo Ngatiporou. I mea tetahi o taua huinga, ko Ngatiporou te iwi pai atu o nga iwi maori katoa o Niu Tīreni, te iwi tino kino atu hoki. He tika tenei korero. No Ngatiporou etahi tangata maua atu, no Ngatiporou etahi tangata pai atu, ko Ngatiporou tetahi iwi kaha ki te tautoko i te whakapono. Otira e kitea ana ano no Ngatiporou etahi tangata tino kino rawa atu.

I tenei ra e poui ana ahau no te mea he whakaa-ro toku kei te heke haere a Ngatiporou ki raro, ko etahi wahi kua tino kino rawa. I enei ra ka tae mai te rongo o te ngutu-awa o Waipapu i te tangata e haurangi ana ka ngana te iwi o tetahi kamumatua e tetahi taitamariki, a riro atu te komore o te iwi. Muri tata iho ka puta mai he rongo ke ano no Te Kawa Kawa ko Petera Houkamau kua kohurutia. Ko tetahi tonu tenei o nga rangatira o Tuhakakiorua, he tana na te Houkamau. Kei te aua te matenga o taua tangata, he mea kohuru ranei he aua ranei, otira kahore kua he tikanga o tenei i te mea e marama ana na te kai waipiro taua tangata i patu. I haurangi a te "Pohutu" i tetahi ra, a ka ki nga puku ka hōkīhōki ki te pa, ka moe. I te ata ka kitea a Petera e takoto ana i te taha tai, whata katoa te tinana, ko te mahunga i "pakaru." Kore rawa he tangata i mohio ki te matenga o Petera. He mea kohuru ranei, he taka ranei i runga hōhi? Otira e tino mohiohia ana he hua na nga mahi haurangi a te Pohutu. He mea ata hua marie na tenei iwi he kai waipiro he mahi na ratou, a ina ka whiwhi ratou ki tetahi o nga hua o ta ratou kai; ka mutu ranei, ka mahi tonu ranei!

I whakatupuria au ki Te Kawa Kawa, na reira i tino manae ai taku ngakau. Kei te mohio tonu au ki te wa i kore ai a Te Kawa Kawa e mohio ki tenei kai ki te waipiro, kiten ana te pai. I te tinatanga o te whakanoho o te pakeha ki reira ka nge-ge te iwi nei ki te pai, ka tinata te kai waipiro, ka haurangi ana, ka haurangi katoa, nga rangatira nga kamumatua, nga tamariki nga wahine, katoa, katoa. Kua aua ratou, a he aha ra kei te toe atu: ko te Whetu-matarau tonu pea kia whakihorongia iho e te ringa o te Atua.

I tenei tau i paauitia e au nga korero o te hui a

te Pobutu, i puta ai aku k pu whakamihī mo taua hui, he hui kawanga whare-karakia. Ko taku korero tuarua tenei mo te Pobutu, hei titiro ma raton. He whare karakia te tuatahi, he kohuru he hairangi te tuarua. Te mohiotia te tatatātanga o enei mea, tetahi ki tetahi.

Na TIPI-WHENUA.

[Kua kitea i muri nei e hāra taua aitia i te kohuru. — Etita.]

WAIKATO TANIWHA-RAU.

(Na APIRANA T. NGATA, M.A., LL.B.)

Wahi II.

(I) TE KINGITANGA.

HE tangata te kingi o Waikato e tau ana hei hapai i te ingoa rangatira, hei whakatopu i nga whakaaro o nga iwi i roto i te porotaka o Te Kingitanga. Haunga ake te waihanganga o te tinana, kaore he wahi hape, engari ko nga whakaaro. E titiro ana au he tangata marama, he tangata hohoro ki te whawha i te kupu tika engari e tupato ana ki te whakaputa, e araitia ana pea e nga tikanga nunui hei te takiwā o Waikato. Kei mua ana whakaaro i o tona iwi ki taku mahara, e whai nei ki te hopu i nga mea pakari e ahu ana mai i te taha pakeha hei painga mo tona iwi, otiira e tino uaua ana a Waikato ki te whakapiri atu ano ki te taha o te pakeha, na reira ka mate whakaroto nga whakaaro o nga tangata e titiro ana e taea noatia ana e te Maori te pupuri nga wahi pumau o tona maoritanga i tuku mai i ona tipuna: engari i te mea kua ara ake he aronga hou i te taenga mai nei o te pakeha me tiki atu ano i te pakeha he ringaringa he kaha he matauranga hei whawha i anei mea tauhou.

Ko nga kupu enei a Mahuta ki a matou ko aku hoa o Te Kotalitanga i te taenga ki Waihi i te marama o Mei nei:—

“Haere mai e taku papa (Te Heuheu Tukino) te pou herenga o te tangata o te whenua o te tikanga. Haere mai whakawaha mai nga rangatira o te motu. Haere mai nga rangatira o te motu, i te ngaro hoki a ka kitea mai. Haere mai ki te mahi tahi, ki te whiriwhiri tahi. Haere mai e nga maki matau ki te titiro i tenei hanga i te tikanga i te kupu. Haere mai e nga maki matau ki te titiro whetu.” Katahi ka whakahua te waiata.

Kei waenganui o Waikato me te pakeha e

takoto ana ko te pakanga, ko te whakabekenga toto, ko te raupatu, he awa nui e hamama tonu ana ka toru tekau tenei nga tau. Kia roa e karapiti ai: engari tenei hei te whakatu-tata. Kua hopu a Mahuta ki te kupu a Potatau “Kia mai ki te ture”.—hei te whaiwhai hoki i tera kupu na “Kia mau ki te whakaponono,” e manaakitia ra a Nikora ma e noho mai ra i Te Pourewa, e whakatapua nei te Ratapu, e puare nei nga whare o Waikato ki nga kauwhau a nga mimita. Na Mahuta te kupu ki te taina mo te kakahu kanukanu o o raua tipuna. Maku e tapiri atu tenei, kaore he mate e Waikato ki te kanihitia e koe nga pakaru o te kakahu na, hei whariki mou a ko ake nei. He tikanga toitu tenei hei te ao e takoto ana, na te ringa o te Atua i tuhi ki te rangi ki te whenua, ko te whakaponono aiake kaupapa hei utanga mo nga mahi a te tangata e tu ai, e ora ai. Ehara te ture, ehara te ahui-whenua, ehara te uaua tangata, ehara te matauranga he tapiri kau no te whakaponono, no te wehi ki te Atua.

(II) TE KAUGHANGANUI.

Ka ara te pepeha hei Waikato te rakau e tupu ana ka toro te Kaughanganui hei taunga mo nga mauu o te motu. Tera hei Maunga-kawa e toro ana, ko te wahi tera i te torona o te kingi, ko te huinga tera o te iwi i raro i tera whakahaere. Hei te 2 o nga ra o Mei i ia tau i ia tau ka tuwhera te Kaughanganui, ka hui nga Matariki, nga Manukura, nga Whakamaru, me tenei i te parangeeki nei. (Ko wai oti i rangatira ki te kore he huruhuru mo nga waewae?) Kei reira ka puaki te kupu i te kingi, ka whiriwhiri e nga rangatira nga take. I te wa e tu ke ana te kingi i nga mahi o te Paremete, i nga whakahaere hoki o era atu wahi o te motu, kaore au e marama he aha ranei nga tino take hei whiriwhiringa. Engari i nga tau i ara nei Te Kotalitanga ka tuatoru nei taenga ki te Kaughanganui; i te wa hoki o Mahuta nei i uru ai me Waikato katoa ki te whiriwhiri i nga ture e hangaia ana mai i te Paremete, kanui nga take korero o nga hui a te Kaughanganui.

Na e Waikato! he taonga nui tenei te ahu ki waho i ou rohe tiroiro ai whakarongorongo ai hoki: he taonga ano hoki te tuku atu i nga maramatanga o waho ki tou takiwa, kia marama ai to titiro ki roto ki waho, ki tetahi taha ki tetahi taha, kia ahei ai te whakariteite, a, te whakatikatika i nga tikanga me te whakahaerenga o nga kupu nunui hei te awa e takoto ana.

(III) TE IWI.

He iwi nui a Waikato, a ki te huiā atu nga iwi e pae ana i nga taia, a e uru ana ki te whakahaere kotahi, kaore he huihuinga iwi o te motu nei e rite, no te mea alakaon he maha nga wehewehenga tupuna, hapu i roto, he Maniapoto, he Raukawa, he Ngati-Haua, he Ngati-Paoa, he Ngati-Marū, he Ngaierangi, e taia ana te ki he kotahi enei iwi me Waikato, kotahi te waka taua, kotahi te tangata kei runga i nga kai-hautu. Mo te ahua o te tangata, ehuā he Maori nei ano: he tangata i pai tona waihanga he tangata i kino: he tangata i parauri, he tangata i kiritea. Engari kanui te tangata. I tona wa pea i mua atu o te whakapono nei kaore he wahi matatea o nga taia o nga awa. Engari ki taku titiro kei te hoki haere. He maha nga taitamaiki kua moe i te tane i te wahine, he maha e rite ana mo te pera engari e takakau ana: otira kaore i maha nga tamariki ririki nga mea hei tiriwa i nga matua. He tohu mate tena ki a au, he tohu e whakaneke ana te iwi.

(IV) Nga Huarahi Oranga.

E marama ana te muti ki te Waikato ahua he iwi e mate ana i te whenua kore. Kaati ko nga huarahi oranga i alu mai i tera mea i te whenua, te reti, te moni hoki, te mokete ranei i kore i a Waikato, tera ano ra nga hapu e whiwhi ana. Haunga ia nga wahi whenua hei tupuranga kai, i a te Maori i ana mahi o te kai, e whiwhi whenua ana nga hapu mo tena. Na, i mua ake ra he oranga nui e puta ana mai ki te tangata i te kiri rapeti, e rite ana ano ki nga mahi utu ra e mabi nei te Maori ki te pakeha. No tenei tau ka whakamutua e te Kawamatanga te patu i te rapeti, ka kore tena huarahi oranga. Kei etahi wahi o Waikato, a, kei Hauraki atu ki Tairua he kapia te huarahi moni, he tini o Waikato e ahu pera ana ki te whakarawe hereni. Tetahi mahi o Waikato he tapahi harakeke mo nga mira mahi muka. Engari tenei, ko te kai nui tonu o Waikato he harakeke, e tu ra he wao, e tu ra he wao o taua taputapu. He hana mea pea no nga wahine o reira i kore ai e rangaua he takapau kia maha hei whariki mo nga whare. Ko te mahi pakeha kaore i nui, ara te tope rakau, te tua ngaherehere, te kutikuti hipi, te parau. E kimi ana au na te aha a Waikato i ora ai? E wha ona peene, (he paana ki etahi iwi): e kohia ana he moni nui i ia tau, i ia tau, mo nga whakahaere o te kingitanga; e tu aua he hui nunui i ia tau, i ia tau, hei ihi i te kai i te moni: e whiwhi ana

te tangata i te kai pakeha, i te kakahu, i era atu mea, penei ano me etahi iwi e whai oranga nei i nga whenua. Ka miharo au. Mei tupono tenei mate, te mate i te whenua, ki etahi atu iwi o tatou e kore pea e penei te ora. Kei konei te ora mo te Maori, me tango te oranga whenua kia waiho ai ma te werawera o ia tangata, o ia tangata, e whakarawe he kai mo te poho o ana potiki, he kanukana ranei hei uhi mo te tuara o tana whaereere.

(V) TE WHAKAPONO.

Ma nga hoa e korero hui nga kupu a Te Karaka (Mirikona) i te hui o te Hahi ki Te Pourewa, Waipa, i te 25 o nga ra o Aperira ka taia ake nei. Ko tetahi wahi tenei o tana whai korero: -

“Ka paa nei te whitu o nga tau i mabi ai a Reys. Taimona Hapimaha raua ko Nikora Tautau ki enei takiwa, a e rapua ana nga hua. Ki te korero kua whakarerea te karakia Hau-hau a kua hoki mai ki te whakapono Karaitiana. Tena, ka hia whare-karakia ka ra puta noa, puta noa i Waikato? Ka hia kai karakia kua whakaritea hei karakia i te iwi i te mea kahore he minita? Ka hia kaumatua kua iriria? E tata ana ki te wha tekau o nga tau i whakaretea ai te karakia me te iriri tamariki, a he tiro whakapupuranga tenei kahore ano i iriria, koia te patai na, ka hia kaumatua kua iriria? Ka hia tangata kua whakaungia, e rite ana ranei mo te whakau? E neke haere ana ranei te hunga tango i te Hapa Tapu? Ka hia nga kura Ratapu tamariki ka tu? Ka hia moni ka puta hei whangai minita? Rapua i te aranga o ena patai te ahua o te Hahi: ma nga mahi ka kitea ai nga hua. He tika te taenga mai o nga tangata ki te karakia i nga huihui moa iho a te Maori, otira ko tetahi wahi anake tena o nga mahi a te Hahi. He rau ano te rau, he hua ano te hua. E hoa au, kei ki koutou hei whakangakau-kore ena kupu aku, kahore engari he mea kei whakamamama noa, hei whakaoho hoki.”

He tika ka wha tekau tau i whakarerea ai te karakia. Kia taka ra ano pea he whakapupuranga ka ea ai te patai a Te Karaka. Ko te tangata e akiaki ana i ta te Atua mahi: a e pai ana, ko te tangata hoki nga kai mahi i raro nei.

(Ko te mutunga.)

NGA KORERO O RORE RAPATA.

I TE tanga i te whakaahua o Rore Rapata i te NAMA 30, i apititia atu e matou etahi kupu ruarua hei whakaatu i te nui i te pai o Rapata, a i tenei NAMA ka whakarapopotia nga korero katoa mo Rapata o tona whanautanga a tae mai ki tenei ra. Ko ia te tangata rongonui atu i te ao i enei ra, ko ia hoki tetahi o nga hoia tino nunui kua hapai i te hoari. I tino pai rawa ai te nui o Rapata, na te nui i runga i te whakapono, ko tenei hoki te take i tino arohatia ai ia e te tangata, a apopo, ina tae mai te wa e karangatia ai ia e te tino Tianara kia whakarere i tana hoari kia haere ki tona okiokinga, ko tona ingoa pai ko tona ingoa honore ka waiho e ia i muri nei hei oba tapu hei taonga whakacpacpa ma te Ingarihi ma te ao katoa.

Ko te tipuna o Rapata he miniti, ko tona papa he hoia, he tianara i mahi ki Inia, ki te whenua i whanau ai a Rapata i a Hepetema 30, 1832. Ko ona matua he Airihi, a he mea e whakamanamana ana te Airihi mo te puta mai o nga tianara nunui i to ratou iwi. I a ia e tamariki ana ka hoki mai ia ki Ingurangi kura ai; i tona putanga i nga whakamatautau-

ranga hoia ka haere ia ki Inia, he rewheteneti tuarua. I mahi ia i raro i tona papa i te tuatahi me tona pangia tonutia e te mate.

I te tau 1857 ka timata te whawhai nui ki Inia, i tahuri ai nga hoia maori, ara, nga Hipoi (Sepoys) ki te whawhai ki te Ingarihi. Kahore ano a Inia kia tau ki raro i te maru o te Kuini i taua wa; te mana nui i Inia no tetahi kamupene hokohoko. I rite taua kamupene ki tetahi kawanatanga, he ope hoia nui tana i ona robe katoa, te nuinga o nga hoia he maori. Te tino take o taua whawhai he panginga i nga kariri pu ki te hinu kau. Ko te kau he karache tino tapu ki Inia, na reira kore rawa atu ratou e whakaae kia pa te hinu kau ki o ratou ngutu ina ngau ratou i te pito o te kariri. I te mea kua ohio te iwi katahi ka kororerotia e nga tohunga kia tino mura rawa te riri. I te 11 o Mei he nui nga apiha me era atu pakeha i kohurutia; ka whakata-kaina he ope takiwa hei rere ki nga wahi e koi ana te riri, he nui ano nga hoia maori i roto i tenei ope. I tupatoria nga hoia maori, no te kitenga i etahi e tinihanga ana ka pahi ki te pu repo hei whakamataku i etahi. Ko Rewhетенeti Rapata tetahi o nga apiha o tenei ope.

I enei ra ka riro i nga hauhou a Teri he pa nui he pa kaha; ko nga hoia me nga pakeha katoa i kohurutia, a i uru nga hoia maori ki taua kohuru. Ka mohiotia inaianei ko te kingi o Teri kei te whakakoikoi i tona iwi, i tona whai kia tu ko ia hei kingi nui mo Inia. I te mea ka huihui nga hauhou ki roto o Teri ka tohea e te Ingarihi kia horo taua pa. No te 10 o Mei i riro ai i te hauhou, no te 20 o Hepetema ka riro i te Ingarihi. Tata tonu a Rapata ka mate i te kokiritanga i Teri. I a ia e whawhai ana ka huri tona putea hiako kau i runga i tona tatua e mau ana ki muri i tona tuara. Na te tanga o te mata ki tana putea i te tuatahi i kore ai e tino kiao rawa te tapahanga a te mata i tona tuara.

I te horonga o Teri ka haere te ope ki te whakaoa i Koonopoa, he taone e karapotingia ana e te hauhou. Te nui o te ope e 750 hoia pakeha 1900 hoia maori. I Koonopoa e 500 wahine, tamariki, kaore i eke ki te 500 hoia. Ka roa e whawhai ana ka tinihangatia nga hoia e te rangatira o te hauhou, ka kii atu kia puta ki waho, e kore e patua. No te taenga ki te taha o te awa ka taiparatia, e wha ano nga morehu; ko nga wahine me nga tamariki i patua katoatia, ko nga tinana i whiua ki roto i te poka wai. I te taenga atu o te ope whakaoa ki Koonopoa e werawera tonu ana te toto; i te aurere ana te hoia ano he wahine.

Whano tata ano a Rapata ka mate i te haere-nga ki Koonopoa. Kua takoto mai te pu a te hoa-riri ki a Rapata katahi tonu hooho ka hoki whakamuri, tu tonu atu te mahunga o te hooho ka hanea a Rapata. I tetahi ra ano, i whaka-heke tonu te patu a te haubau ki a Rapata ka werohia taua haubau ki te matia e tetahi o nga hoia a Rapata. I te haerenga o Rewheteiti Rapata me ona hoa ki te tutei ka auakaitia ratou e te haubau, ko te ratou omanga me te whai ano te hoa-riri. Te tupu motanga ki tetahi awa ka whiti nga hoiohi ona hoa ko te Rapata ka taka ki te munga. I a ia e koiri ana ka motu tonu ringa i te hauri, ko te hoa-riri hoki kei tetahi taha o te awa e pupuhi ana nui, otira hanea ana a kaituarehe.

Te taone i kaha rawa te karapotinga ko Rakanao. Te ope whakaora tuatahi na Tianara Awheraka, he tangata tino whakapono. I te urunga o tona ope iti ki roto o te pa karapotiia tomtia atu e te haubau. Hei konei ka mate a Awheraka. I a ia ka tata te mate ka karanga, "Matakitaki ki to te Karaitiana matenga." I tino whakaora a Rakanao na Tianara Korini Kemara, te tino tianara whaka-haere i te whawhai.

I tenei wa ka kitea ano te toa o Rapata i a ia ano e taituanariki ana. I te tatanga atu o te ope whakaora a Tianara Kemara ki Rakanao ka tonoa a Rewheteiti Rapata ki te whakatare i te kara a te Ingarahi ki te tili o tetahi whare, hei whakaatu ki roto o te pa kei te kuwaha tonu te kai-whakaora. Heke iho ana a Rapata taka ana tonu kara te pupuhi e te haubau, ka hoki ano ia; e toru himanga e toru ano hoki ona whakarunga ka mutu te hinga i te hoa-riri. I muri tata mai ka riro i a ia te Ripeka Wikitoria, te tohu toa, te mea nui atu i te ao nei e matea ana e te hoia. E wero tonu ana tetahi haubau i te hoia maori ki te peneti ka kitea atu e Rapata, katahi ka whakatuomanga e ia tonu hooho, ka poutoa e ia te mahunga o te hoa-riri. I tona tirohanga, ko te kara a te Ingarahi e kawhakina ana e etahi hauhanu tokorua. Kite atu ana a Rapata ka whaia e ia, ahakoa kei roto i te hoa-riri. Tona tatanga atu ka hopukia e ia te kara, ka tapahia ki te hoari te hauhanu e pupuri ana, ka puhia ia e tetahi, otira haere atu ana a Rapata me tana kara. I muri iho ka meinga a Rewheteiti Rapata hei meihia, a i muri iho i te ono tau e noho ana i Inia ka hoki ia ki Ingarangi, ka kite i tana whaiaipo a kihai i roa i muri iho ka marenatia raua.

I te tau 1868 ka hereheretia e Tiotoa, e te kingi o Apihinia, he whenua kei roto o Awhe-rika, etahi pakeha; ka tonoa ko Tianara Nepia

ki te whakaora i aua herehere. I tino kaha te haerenga o tana ope i te kino o te whenua, otira i taea te pa o Tiotoa a Makatara he pa i runga i te maunga, i ora nga herehere i kohuru a Kingi Tiotoa i a ia ano. I tino biabiah a Meihia Rapata ki te haere, engari i whakaritea ia kia nobo ki te taha o te Moana Whero ki te tiaki i te puni.

No Hanuere 1, 1877 ka whakakorena te mana o te Kamupene i Inia, ka tukua mai te whenua katoa ki raro i te mana o Kuini Wikitoria, taata noatia mai tenei ra.

I te tau 1878 ka pa ano he raruraru mai ki Awhekanatana, te whenua kei te pito ki te hauararo o Inia. Te take o te whawhai he ririri na etahi piriniha tokorua mo te toronga; 13,000 te ope a Meihia-Tianara Rapata i haere ai ki te peehi i tana raruraru. I tonoa ia kia haere mai Kaipapa Paahi, he huarahi i waenganui i nga taupakihi e rua. I reira ka whawhai, a whati ana te hoa-riri. I konei ka tu te ringa o Rapata i te mata. I muri tata iho ka mau te rongo, ka tonoa hoki a Ta Rui Kawhakanari (Cavagnari) ki Kapuuru ki te whakariterite i te raruraru. I puta te kupu mihia e te Paremete o Ingarangi ki a Rapata, i homai hoki te tohu K.C.B. ki a ia. I te taenga o Kawhakanari ki Kapuuru ka kohuru-tia me tona ope katoa 14,500, he wabine etahi he tamariki etahi, kotahi ano te morehu ko takuta Paraitini (Brydon) i ora ai he engege-nga no tona hoiohi, na reira ka mahue ki muri i te ope e patua haeretia ana i roto i nga awa-awa, a i ratou e hoki ana ki Inia.

I te taenga mai o te rongo ka tonoa a Rapata me tona taua 18,000 ki te ngaki i te mate. I tae ia ki Kapuuru, i mate hoki te hoa-riri, kore rawa tetahiapiha kotahi ana i mate. I a ia i Kapuuru ka karapotiia ia; i tetahi whawhaitanga e 934 o te Ingarahi i mate. Kei konei a Rapata ka tae atu te rongo ko Kanatata kei te karapotiia, he taone e 320 maero te mataratanga atu i Kapuuru, ka puta hoki te whakaaro i a Rapata kia arahina tona ope ki te whakaora i taua taone. Hui katoa te ope a Rapata 10,000, tekan ma waru nga pu-repo i runga i nga muera. Kahore kau he huarahi i waenganui i Kapuuru i Kanatata, heoi ano he ngahere, he koraha. I tupou mai a Rapata i Kapuuru puea rawa atu i Kanatata, kahore i mohiotia kei hea ranei ia, kei te ora ranei ka mate ranei. He maha ona hoia i mate i te huarahi, ko ia i pangia e te piwa, he mea ano haere tonu. Tetahi o nga apiha i kitea te toa i te whakaoranga i Kanatata ko Meihia Waiti, ara ko Tianara Waiti inaimeti, ko te tangata nana nei i pupuri a Reirimete. No te 8 o Akuhata ka tupou mai a Rapata i Kapuuru,

no te 31 ka puea ki Kanataha. Na tenei haerenga i tino rongo nui ai a Rapata i kiia ai hoki ia ko Rore Rapata o Kanataha.

I te whawhai tuatahi ki te Poa i tonoa a Rapata hei whakahaere i te whawhai; kotahi ano tonu ra ki Keepa Taone ka hoki mai i te mea kua houhia te rongo ki te Poa. I muri mai ka whakaturia ia hei kai whakahaere mo nga hoia i te Tonga o Inia, a kihai i roa mo nga hoia katoa i Inia. He tangata a Rapata i whai kia pai ana hoia. I whakakorea e ia te whakatu i te kaaho waipiro ki roto i te puni o nga hoia. Te tino ingoa a te hoia mo Rapata ko "Paapu," i runga i tonu whakapono ka kiia ia ko "Minita Paapu." E 41 nga tau i noho ai a Rapata ki Inia.

I te tau 1892 ka whaka-ariikitia a Rapata, ka noho hoki ia ki te Whare Ariki. I te tau 1895 ka whakatangia ia hei Whiira-Mahera, hei kai whakahaere hoki mo nga hoia o Aerani. No Tihema 23 1899, ka tonoa ia kia haere ki te whakahaere i te whawhai ki te Poa, ko te ra ano tera i tae mai ai te rongo ko tonu tama kua hinga i te whawhaitanga mo te kara i whawhai nei, e whawhai nei tonu papa.

"E haere ana a Rore Rapata"—he karanga i rangona e te katoa,
E haere ana te marohirohi o mua iho ki te hapa, i te patu,
I te karanga a tonu whenua mo te karama o Ingarangi
I te ra pu ano i hinga ai tana tama,
Whakaururu ana te hari me te tangi i te tirohanga atu
Ki ta te hoia whakarongo kua i te kupu tono:
He whakauru, he waiata mo tenei kaumatua,
He apakura ia mo tana tama kotahi.

R. T. M. KOREE.

HE RONGO PAI.

HE rongo aha? He rongo pai. He aha te pai o tena rongo? Taihoa e whakahoki.

Ko Tihema tenei, ko te marumua whakamutunga o te tau; ko te 25 tenei o nga ra, e kiia nei ko te Kirihimete, ara ko te ra i whanau ai te Kai-whakaora o te ao. No tenei ra i te tau 1814, ka 86 nga tau ka pahemo ake nei, ka tu a te Matenga ki Te Puna, ka paohia tonu roa, me te whakarongo ano te Maori mohoa ki tetahi korero hou e whakamaorititia ana ki a ratou e Ruatara; he korero tipua ki ta ratou whakarongo atu, otira he korero pai,—he Rongo Pai!

Ko te rarangi o te kauwhau a Te Matenga i a Ruka ii. 10, 11: "He kai-kauwhau tenei ahau ki a koutou mo te hari nui &c." Te tino tikanga o te whakamaoritanga o te reo Ingarahi kia penei: "He kai-kauwhau tenei ahau ki a koutou mo te *rongo pai* o te hari nui &c." Ko te rarangi tenei o te kauwhau tuatahi i kauwhautia ki te whenua o te Maori, a he kupu tino rite rawa.

He aha taua Rongo Pai i kauwhautia e Te Matenga ki o tatou tipuna? He aha taua rongo atahua? He maunga no te rongo ki te whenua, he putanga no te whakanoa pai ki te tangata, (ra 14.) He ao hara tenei na reira ka noho hira-riri ki te Atua, kaore hoki te Atua e pai ki te hara. E tika ana te tangata kia mate mo ona hara, ko te wairua hoki e hara ana ka mate. (Ehek. xviii. 4.) Ehara i te mea ko te wairua e nui ana nga hara e mate, engari ko te wairua e hara ana, ahakoa kotahi ano haranga. (Hem. ii. 10.)

He aha taua Rongo Pai? Ko te whanautanga o te Kai-whakaora (ra 11). Na te aroha o te Atua ki te ao i whanau ai a te Karaiti ki te ao. (Hou. iii. 16.) Na te matenga o te Karaiti i mau ai te rongo ki te whenua. (Ehek. ii. 14, 15; Ro. v. 1; 2 Kri. v. 18.)

He Kai-whakaora a te Karaiti i te tangata i te whiu mo ona hara. (Iha. liii. 5; Kara. iii. 13.) He Kai-whakaora i te tangata e whakawhirinaki ana ki a ia, i ona hara. (Mat. i. 21; Ro. vi. 14.) He mea ke te whakaoranga i te whiu o te hara i te whakaoranga i te hara—ko te whakaoranga i te hara te mea nui, ara i runga i te kaha o te Karaiti ka mutu te noho pononga o te tangata ki te hara, he nui hoki te tangata e pononga ana ki te hara, e whakarongo ana ki nga whakahaunga a te kikokiko. I kauwhautia a te Karaiti ki te iwi Maori hei kai-whakaora i a ratou i nga mahi o te kuare-tanga, i te kai tangata, i te whakapono ki nga atua Maori, i nga mahi katoa e kino ana ki te Atua. Kua ora ranei te iwi Maori katoa i nga mahi e kore nei e tika kia puritia, kia whakapohia i enei ra, i nga ra o te whakapono, i nga ra o te matauranga o te maramatanga? Koia nei ra te Rongo Pai i whakaturia e te anakera ki nga hepara, i kauwhautia e Te Matenga ki te iwi Maori. He rongo pai ranei tenei ki a koe e te kai korero?

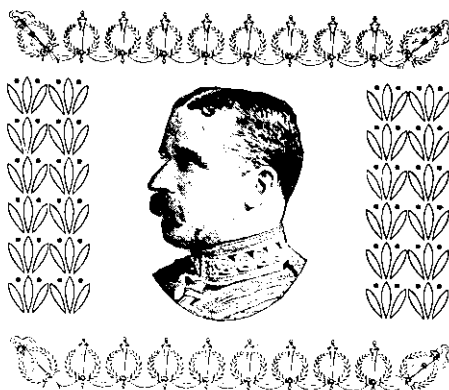
Ki a wai te Rongo Pai? Ki nga iwi katoa, (ra 10). Ki nga hapu o te iwi Maori kahore ano kia ata kauwhautia kia ata whakamaramatia te Rongo Pai. Ki nga iwi o te ao kaore ano kia rongo ki te ingoa o te Karaiti. He

tohu no te whakapono ora te hiahia o te tangata kia mohio etahi atu ki te mea kua whiwhi nei ia. Ki te pupuri te Karaitiana i te Rongo Pai ki a ia anake e tahae ana ia, no te mea i homai te Rongo Pai ki te ao katoa. He mea whakamiharo rawa tenei: ahakoa pelia te kino o te tangata, ahakoa e whakamauatia ana e ia te ingoa o te Karaiti i ona kanga-ga, otira ki te tae ki tenei ra ka whakaroa ia he "Kiri-himete," ara ko te ra i whanau ai a te Karaiti a ka mahara ano pea ia he nui ake tenei ra i etahi atu ra.

E kua ana nga Ratapu i mua ake o te Kiri-himete ko nga Ratapu o te Haerenga mai, ara o te haerenga mai o te Karaiti. No tenei ra i u ai ia ki te ao. I haere mai ia ki te whakaroa i te ao; ko te wa tenei o te aroha noa. Tera ano he mutunga mo te wa o te aroha noa, e kore ai a te Karaiti e kai-whakaroa, engari ka kai-whakawa. (Hoa. v. 22.) E hoki ana mai a te Karaiti, ko tona hokinga tuarua mai. Tini atu ana kupu kei nga Rongo Pai mo tona hokinga tuarua mai, ko etahi ruarua nei e tahitihia. (Mat. xxiv. 30-44; 1 Teh. v. 2; Tai. ii. 13; Whkii. i. 17.) Ka rite ki te haerenga mai o te tahae te putanga mai o te Karaiti, ara hei te wa kaore i te tatari i te mata-ara te tangata, engari kei te poia noatia iho e nga mahi e nga aluareka a te kikokiko. I te roa hoki o te putanga mai o te Karaiti tera etahi tangata e mea he kerero noa iho, kahore kau he ra whakawa, otira kua whakamauatia ano tenei e te Karaipiture. "E kore te Ariki e whakaroa ki tana kupu whakaroa; e kore e rite ki ta etahi e ki nei he whakaroa; engari e mahawanui ana ki a tatou, kaore hoki ona hiahia kia mate etahi, engari kia tae katoa mai ki te ripeneta. E puta mai hoki te ra o te Ariki ano he tahae i te po." (2 Pit. iii. 9, 10.)

Ko te wa tenei o te aroha noa, ko te wa o te Rongo Pai, kei te tatari te kai-whakaroa kia tauri atu te tangata kia whakaroangia e ia. Kei te tu mai te wa e mutu ai te aroha noa, e mutu ai te Rongo Pai, e hoki mai ai a te Karaiti hei kai-whakarite whakawa, e wha katutukitia ai te huri o te huinga i tauri ki a ia, e whitia ai hoki te Rongo Pai ki te huinga i whakapakeke tonu i o ratou ngakau, hei Rongo Kino. "Amine. Ae ra, haere mai e te Ariki e Ihu."

TIANARA PIRITI.

WHAREKAURI.

Ki te Etia o te Pipiwharuroa,

E hoa tena koe.

Tenei kua tae mai to pukapuka ki a au, tono mai kia whakaaturia atu e ahau te nui, te ahua, nga kai, te ahua o nga tangata o Wharekauri, kaati kua tenei he whakarite i to tono, hei whakarengo ma nga whanauanga i Taranaki, i Ngapuhi, i Nepia, i era atu wahi katoa o Niu Tireni.

Te tawhiti mai o Wharekauri i Ponoka, e 413 maero. Kia toru mara rawa ka kitea mai tenei moutere e te tina. Ebara a Wharekauri i te whenua rahi rawa, e 200,000 eka ano. Ki te tangohia nga eka e 50,000 o te Whanga, he roto, o etahi atu roto hoki, ka toe iho o te tuawhenua 150,000 eka, neke ake, hoki iho raua. Ko etahi o enei moutere, ko Rangiauria, tekau ma rua maero te tawhiti atu i Wharekauri, 15,000 eka tuturu.

Ko nga manu, ko te parera, ko te kakariki, ko te makomako, ko te pukeko, ko te kereru, kua ngaro katoa i konei. Heoi ano nga manu kei te toe, nga morehu manu kei nga moutere, he manu moana, he rere ke i o uta, ara he ha-koako, he haru, he kupoupou, he ranguru. Ko Motuhara me te Rangitutahi, he toroa te manu. No te haerenga o etahi tangata ki te hopuhopu puna toroa i Rangitutahi ka mate nei tokiwa ki te moana. Engari ano te tuna kei te ahua ora, ehara i te ora totika i te

ahua o nga tangata ki a ratou hipi. Ko te roto ko te Whanga kaore e waiho ana kia pumi kia whitu tau. Nga ika o te moana waitai, te aua te kahawai, te ihe te koiro te hapuku, nga ika katoa o te moana kei roto o te Whanga nei, me nga ahua tuna katoa, te whakaau, te mauri te tuna whenua, he nui ngaingoa o nga tuna.

Mo te nui o nga tangata. Ko nga pakeha e toru rau pea, hoki iho ranei. Ko nga Maori e whitu tekau ma rua. Nui atu ki nga tamariki mei tauia. Ko nga Moriori tekau ma toru ano, hui atu ki nga hawhe kaihe ka rua tekau ma taahi.

Kahore he karakia o konei inaianei, engari i mua, i te tau 1863, no te Hahi Ingirihī, Westernian hoki. I etahi marama ka whakawhiti mai te mimita o Otautahi ki konei ki te karakia i nga Maori i nga pakeha.

Kaati pea e Te Pipi ka rite to tonu. Tena koe te manu o te tuawhenua, tena koe te toa ki te whakawhiti mai i te moana-nui-a-Kiwa, a, rangona rawatia ake to reo e tiro ana i runga o Wharekauri. Kei ngenge koe ki te kopikopiko, ki te toro mai i enei toru tangata, i enei morehu tangata, e nobo nei i runga i to ratou kainga moutere.

Na to hoa aroha,
na HAPURONA PAWA.

NGA TURE HOU.

NO tenei tau ka oti etahi ture numi e pa ana ki te iwi Maori o enei moutere, "Te Ture Whakahaere Whenua Maori, 1900," me "Te Ture Kaunihera Maori, 1900." Kaore e nui ake nga kupu mo te tuarua o enei ture, he ture hoki e ahu ke ana mo te oranga o te tinana o te tangata, ehara i te mea e hōu ana ki te whenua whakakorikori ake ai i raro, engari te mea tuatahi o enei ture. Kua oti enei ture, heoi te mea e toe ana ko te whiriwhiringa i nga tangata mo nga Kaunihera, ko te whakanahinga hoki i nga ture kia wawe te kitea nga ahua, he pai ranei, he kino ranei. Ka poroporoaki te Kooti Whenua Maori ki muri me ona kino huhua, te korero teka, te tahae, te whakapau moni, te whakaako i te tangata ki te kai waipiro me era atu mahi kino katoa, te wehewehe i te tangata, e riri ai te matua ki te tamaiti, te tamaiti hoki ki te matua. Kua mahue enei mahi katoa ki muri. Kei te mau tonu i a Ngatiporonu te kupu a Te Mokena Kohere i ki ai tera kia tahuna ki te ahi te Whare Kooti i Wai-o-matafini, te whare kooti tuatahi i ara ki roto ki a Ngatiporonu. Otira ko wai ka hua, ko wai ka tohu, akuanei pea ka taumaha ke atu ta Rehopoama whaka-

haere i ta Horomona. Me tatari tonu ake me titiro tonu.

Ahakoia pai nga ture, ki te kino te kingi ka taea e ia te whakakino aua ture, a ki te mea he kino nga ture, a, ko te kingi e pai ana, ka taea e ia te whakapai nga kino o aua ture, waihoki, te mea nui hei whakahaerenga ma te iwi ko te kowhiri i etahi tangata pai, whakaroa, e nui ana te whakaaro ki te painga mo te tangata i te hiahia ki te moni mo te pakete. Ehara i te mea ko te matua o te tangata ki nga tikanga pakeha te mea tino nui, tokotoru rawa hoki nga pakeha o te Kaunihera hei mahi i nga mea e hiahitia ana te mohiotanga o te pakeha, engari ko nga tangata whakaaro pai, hui atu ki te matauranga; ehara hoki ko nga rangatira; pai atu te whakaaro rangatira i te toto rangatira. Kia tupato hoki ki nga tangata e kaha ana a ratou kupu ki te aukume i nga whakaaro o nga mema pakeha o te Kaunihera, nga tangata ranei e whakarongo kua ana ki nga kupu a nga pakeha. Kia kaha rawa nga iwi kei te takoto papatipu, kei te takato mangere o ratou whenua, ko enei hoki nga whenua hei whakahaerenga ma te Kaunihera.

Kua kite matou i nga panui a Wi Pere, a Hone Heke, a Te Heulien, a Apirana Ngata. He reta ta Apirana ki a Ngatiporonu, i whakaingotia ai e ia etahi tangata e tika ana ki tana whakaaro mo nga kaunihera. Kei te iwi te tikanga, ki te pai enei tangata ki ta ratou titiro, ko enei e whakatu. Ki ta matua whakaaro ia me whakatu etahi tangata o tawahi o Waiapu, kei reira hoki te nuinga o nga whenua e takoto papatipu ana. Kaore hoki matou i te whakaae ki te kupu a enei tangata matua, e mea nei, kia kua e pootitia he tangata mo nga kaunihera, kei whakapau moni. E pai ana ano tenei whakaaro mehemea kua roa te whakahaerenga o tenei ture, nga kitea hoki te ahuatanga. Otira i te tau tuatahi e mea ana matou, me tuku nga taba katoa o te ture kia haere, kia wawe te kitea nga painga, nga kinonga ranei; ki te kitea hoki nga kinonga, hei aha kia waiho hei taputapu. E mea ana matou kia pootitia nga mema mo te Kaunihera Whenua, a kia kua e whakamutua i runga i te whakaingotanga, kei kitea nga he i muri mai ka nana hoki te Maori. Engari pea nga mema mo te Kaunihera Marae, me whakaingoa noa, hei nga tangata tu tamariki, matua, wawata ki nga tikanga a te pakeha, ngawari hoki ki te whakahaere tikanga, ki te whakatakoto kupu. He tokomaha nga tangata pai e tika ana hei mema kei waho atu i era kua whakaaria ra e Apirana, me ata whiriwhiri ka whakaingoa ai.

R. T. M. KOHERE.

PITOPITO KORERO.

NGA TUPAPAKU.

KUA tae mai nga reta a Revs T. Tawhai me A. Tamihere, he whakaatu mai i te matenga o Peni te Huki, he rangatira no Whakataane, he tangata marae, he matua he pou no te Hahi ki era wahi. Naana i whakatau ki Te Poroporo nga minita mo te takiwa o Tuhoe ko ia te kanohi o ana iwi ki roto ki nga iwi o te Tairawhiti; naana i arataki nga iwi o te Tairawhiti ki roto o Whakataane i te tau 1899. I te matenga e Eruera Kawhia ka reia mai ra ano e ia i tona whenua, te haere nga mai ki te tangi ki tona hoa, a, no reira hoki ia i tino arohatia ai e Ngatipororo.

E toru rawa nga reta kua tae mai ki a matou he whakaatu mai i te matenga o Rev. Heni Taitimu o Parengarenga, te Aupouri, i te takiwa ano i mate ai a Atirikona Karaka, i whakaturia e matou te matenga i tera putanga o Te Pipi. Kua ngaro te hepara o tera pito o te motu, kua ngaro te kaumatua o te Hahi i tera wahi, kua tenoa he wahi ke te kai ngaki o tera pito o te maara a te Ariki, a, mana e titiro e whakarite tetahi atu. Hoatu e koro, waiho nga hua o tau mahi i muri nei hei pou whakamaharatanga mou.

No 15 o nga ra o Noema nei i mate ai a Te Mananui Paerata ki Tokomaru. He tamaiti rangatira, he huatahi, he mokopuna na Hone Paerata.

HE TAKUTA MAORI.

Kua hoki mai a Maui Pomare i a Amerika i te ako ki te mahi takuta, a inaianei kua tino takuta ia. (Kaore e tino whakamana nga takuta o Amerika e te pakeha pera me nga takuta o Ingarangi.) Kei te tono a Pomare kia whakaetia ia kia mahi takuta i Niu Tirenī nei. I whakaakona a Pomare ki Te Aute; i a ia i reira ka huri ruua ko Mitai Mikaera ki te hahi e whakatapu nei i te Hatarei, ara te Seventh Day Adventists. Ko Pomare i haere ki Amerika ko Mitai ki Merepana, a he aha ranei kei te kareti Pikopo ke i Poneke a Mitai inaianei. He maha nga tau i ako ai a Pomare ki te kareti o tona hahi. I etahi wa ka haere ia ki te kauwhau i nga taone mo te ahua o te Maori. I kiia e ia tana whai-korere ko: "Aotearoa."

KANUI TE TOHORA.

He tau nui rawa tenei te tohora. I te rere nga mai o te Aotea i Akarana ki Turanga nei, whakawhiti ana i runga i te tuara o te tohora.

Kei te Aupouri tetahi wahi kua nui rawa nga tohora kua mate. Tukuna ai he kupenga nui ki te moana, hei te urunga o te tohora ki roto ka tawhiwhi ka pokaikaha noa iho, katahi ka patua. No enei ra tata ka tae mai te korero kua pae e 50 tohora ki Omaio, kotahi tonu te paenga ki uta. Kei te korero a nga tangata o reira ko te take i pae ai he whakatatanga no te kahui ki uta i te rongonga i tetahi kua tohora e tangi ana.

(E mea ana nga nupepa, he komiti tonu te mahi a te Whanau-a-Apanui i nga po katoa, ara he whakaaro ki te rabuitanga o te moana i te matenga o a ratou tamariki. Kua tahuna etahi o ana ika, engari kaore ano kia hokoua, i runga i tenei ratuaru. Tera ra e pehea te tukunga iho. Ka hokona ranei nga hinu, ka ringiringitia ranei.)

TE PEKERAPU O HONE HEKE.

Kua puta a Hone Heke ki waho o tona pekerapu, e ata whakariteritea ana e ia ana nama katoa.

HE ARAKURA.

Kua tae mai ki a matou te tangi a Te Kura-a-Mahaki mo te aitia o Te Whanau-a-Apanui. E pouri ana matou, e kore e taea te ta taua tangi tino pai i te apiapi rawa o ta tatou Pepa i te roa rawa hoki o te takiwa i pa ai taua aitia. -- Etita.

TE ARAWHATA KI TE MATAURANGA.

ITERA tau, i aku korero mo "Etahi tamariki Maori," i paauitia e Te Pipiwhareroa i puta taku kupu, tera e whakaaturia e au, hei titiro ma te tangata, nga mahi me nga moni e tae ai nga tamariki Maori ki te kareti nui o Niu Tirenī, ara ki te Uniwhahiti (University). E wha nga manga o te uniwhahiti o N. T., kei Otepoti (Dunedin), kei Otautahi (Christchurch), kei Poneke, kei Akarana. Tokorima ano nga tamariki Maori kua tae ki te uniwhahiti, ko Apirana Ngata me Reweti Kohere ki Otautahi, ko Hamiora Hei ki Akarana, ko Tutere Wi Repa me Pita Pauka ki Otepoti. O tenei tokorima, ko Apirana Ngata anake kua tutuki ki te mutunga mai, ara kua tu ia kei runga o te huahua whakamutunga o te matauranga. Ka whakaatu au i konei, kei pobehe te tangata, ko aha ko te kai tuhi i enei korero, kaore ano kia tae ki te huahua whakamutunga, heoi taku ko te whakaatu i te huarahi ki nga tamariki kaore ano kia hiko te

wacwae, a hei to ratou taenga mai ki toku huahua, ka tuhi whakarunga ai taku ringa kia tautoto atu ratou ki te keokeonga o te arawhata o te matauranga.

Te huahua tuatahi — *te kura o te kainga*. Te mea tuatahi tonu ko te kite o te tangata i te pai o te kura, a ko te kaha o tona ngakau ki te tono i tana tamaiti ki te kura o te kainga, ko te huahua tuatahi hoki tenei o te arawhata ki te matauranga. Kua e whakamanawa ma te tamaiti tona haere atu ki te kura, he tamariki, kaore ano kia kaha, kia u nga whakaaro. He maha nga tau e kura ana te tamaiti i te kainga, a i enei tau *kia tino pai te tiaki i te tinana o to tamaiti*. Kahore kau he painga o te matauranga whakahirahira atu i te ao nei ki te whaoria ki roto ki te kawhena, ka tukua ki roto ki te oncone, e waru putu te hohonu. Nui atu te tinana ora i nga matauranga o te ao, i nga rua taimana katoa. Kia mahana nga kakahu o to tamaiti, *kua ia e noho maku i roto i te whare kura*, kia pai kia nui te kai mana. I nga wa kaore he kura, kaore he mahi me tuku ia kia haere ki te takaro. Kei hoha koe ki te tiaki i to tamaiti. E rite ana ia ki te moni nui e whaoria ana ki te peeke, tenei ake te ra e kai ai koe i nga hua, ara i nga *itaretē*, tona nui noa atu. Hei te putanga o te tamaiti i te wha o nga ruranga ka riro ma te kawanatanga e utu tona haerenga ki Te Aute, ki te whai ruuma ano ia; e rua nga tau e riro ai ma te kawanatanga e utu tona haerenga, ko te huahua iti tenei o te arawhata nei. Kei te Nama I o 'Te Tui,' te pepa o Te Aute, nga tohutohu mo te haere o te tamaiti ki Te Aute, taitoa ra ka ta ai ki Te PIPIWHARAUAO.

Te moni a Te Makarini. Te huarahi ngawari, atu i te kura o te kainga ki Te Aute, mehemea he tamaiti kakama, matau ko te whiwhi ki te moni a Te Makarini, te £15 mo te tau mo nga tau e rua, a, mehemea he tamaiti tohu moni ka tae noa atu eua moni ki te toru tau. I ia tau, i ia tau, e rua o enei moni e riro ana i nga kura o nga kainga anake, e kore hoki a Te Aute me Tipene e tukua kia whakataetae mo enei moni. Nga tamariki o nga kura o nga kainga e ahei te whakataetae mo enei moni ko nga tamariki kaore i nuku ake o ratou tau i te tekau ma rima. Ko enei moni hei oranga ki Te Aute. Mehemea kaore i nuku ake i te 16 nga tau o te tamaiti ka ahei ano ia te whakamatautau mo te £15 e puta ana ki Te Aute, engari kua hoki ia e whiwhi ki taua moni ano i mua atu.

Me puta ake he kupu maku i konei mo te kore moni ma nga tamariki wahine, hei

whakamama i te haerenga me te nohoanga i nga kura nunui mo nga tamariki wahine. Ko wai ra te tangata hei whakatakoto i te taha mo enei moni?

Te huahua tuarua ko Te Aute. Ko Te Aute anake te kura Maori, e tika ana kia kaha he kareti, a ko tenei anake hoki te kura Maori e tae ai te tamaiti ki te uniwhahiti. He pai ano te haere o te tamaiti ki nga kareti pakeha mehemea e taea te utu, engari ki taku whakaaro mo te whakaako mo te taha ki te wairua, kaore he kura hei rite mo Te Aute. Ko tenei tetahi o tatou mate, ko te kotahi ano o te kura penei me Te Aute mo nga tamariki Maori. I rongu au e haere ana nga tamariki matau o Tipene ki te Karama Kura o Akarana kaore kau he utu. E kore e puta taku korero i konei mo te haere ki nga kura maha a-ringa, apopo nei hangaia ai e te kawanatanga mo nga tamariki Maori, me waiho hei take korero ke tenei. Te tino kahianga o te whakaako a Te Aute ko te hinanga o. Ka puta ano he kupu whakamabara maku; i nga tau maha e noho ana i Te Aute kia tino tupato mo te ora o te tinana. Ko nga tamariki anake kua noho ki Te Aute kei te mohio ki te pai ki te ngahau o Te Aute Kareti.

Te huahua tuatoru ko te Uniwhahiti. Kia puta ra ano te tamaiti te pakeke ranei i te whakamatautauranga *matriculation*, katali ia ka ahei te tapoko ki te uniwhahiti; ko te matriculation te whakamatautauranga whakamutunga o Te Aute, he ruaru e puta ana i tenei whakamatautauranga. Ka puta te tangata i tenei ka ahei ia te haere ki tetahi o nga manga o te uniwhahiti kua whakaaturia ake ra. Mehemea hei takuta te tangata, ka haere ia ki Otepoti, heoi ano te kura takuta kei Niu Tireni nei. He kura tino uaua te kura takuta; kia rima tau ra ano e kura ana kotahi ka tu hei takuta, ki te puta ano ia te tangata i nga whakamatautauranga o nga tau katoa. Ki te hiahia te tangata ki etahi atu mahi nunui, e pai ana nga kareti katoa, ko Otepoti ia raua ko Otantahi uga mea tawhito, kua kitea te kaha. Ina tonu te haere hei te mea ngawari. Te kahanga o te pau o te moni hei te whare hei nohoanga, hei nga pukupuka hoki. Kia tahi ake i te £70 ka pai te noho i te uniwhahiti he kainga whakapau moni.

Te moni a te Kawanatanga. E toru nga moni e £40 mo te mea kotahi — e homai ana e te kawanatanga ma nga tamariki Maori e kaha ana te puta i te matriculation, i te tau kotahi, mo nga tau e toru, hei oranga ki te uniwhahiti. E nekehia ana i etahi wa ki te £50, a e neke-

hia ana hoki ki te wha tau. Kei te tonoa e te Kotahitanga o Te Aute kia whakanuia tenei moni.

Te moni o te Kareti o Hoani. Tera ano tetahi moni e riro mai i nga tamariki Maori matau e £50 hei oranga ki te Kareti i Akarana; engari me noho te tamaiti ki te Kareti o Hoani, Tamaki; e pau katoa ana tenei moni ma te nohoanga i te kareti, i te haerenga hoki ki Akarana i runga kaoti.

Etahi atu moni. Tera ano etahi moni e tuwhera ana ki te Maori ki te pakeha, engari ma te Maori tino mohio tonu ka riro mai ai te moni a te pakeha. Mehemea hei minita te tamaiti, ki te noho ia ki terahi whare kei Otautahi, ka whiwhi ia ki te £30 i te tau; mehemea ia he tamaiti na te minita ka mahia ki te £50. Ko tenei moni ma nga tamariki anake o te Hahi o Ingarangi. Ki te whiwhi te tamaiti i te moni a te kawanatanga e kore e riro ia ia te moni o te Kareti o Hoani; ki te whiwhi ia ki te moni o te Kareti o Hoani e kore e riro i ia ta te kawanatanga. Kia ata whakamaramatia nga huahua me nga apiti o te arawhata ki te matautanga:

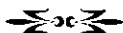
TE MATAURANGA.

1. *Te Unihahiti.* (Te moni kawanatanga me te moni o Hoani.)
2. *Te Aute.* (Moni a Te Makariri, te whangai a te papa.)
3. *Te kura o te katanga* (Te kaha o nga matua, te kaha o te tamaiti.)

Te huahua tua. — Tera ano tetahi huahua, e kore e tika kia kiia ko te huahua tuawha, chara hoki i te tuawha, engari me ki ko te huahua timutanga, whakamutunga, ko te huahua tenei e kite ai te tangata i te tino matauranga, te matauranga e mohio ai ia ki te noho pai i tenei ao, a i tetahi atu ao hoki. E riro mai ai tenei matauranga chara i te mea ma te tae ki nga kareti, ma te moni ranei, engari ma te ngakau maru, ma te ngakau manae. "Ko te oranga tonutanga tenei, kia matau ratou ki a koe, ko koe kareti, ma te moni ranei, engari ma te ngakau maru, ma te ngakau manae." — nga kupu a te Karaiti. "Te oranga tonutanga ko te matauranga ki a Ihowa, ki tana Tama hoki. I mea a Horomona, te tangata matau atu, te tangata rangatira atu kua whanau ki te ao, "Ko te wehi ki a Ihowa te timatanga o te matauranga." He aha te pai o nga matauranga katoa mehemea kaore he matauranga ki te Atua, hei whakatika, hei whakareka, hei whakatapu, hei urungi mo te matauranga o te

ao, kei tipoki, kei huripoki, he pakaru te mutunga. E te kai korero, he hiahia tou kia kite i te matauranga, whakarongo ki te kupu a to hoa kaore ano nei koe i kite: kua noho ia i waenganui o te Maori o te pakeha, kua tae ia ki nga kura me nga kareti kua korerotia ake nei, otira te mea uiri atu kua kitea e ia ko Te Karaiti. E kore ahau e tono atu ki a koe kia tauri ki a te Karaiti hei rangatira mou, mehemea he kino he mate mou, engari he mohio noku, he pai, he ora, he hari, he rangimarie mou ki te tauri koe.

NA REWITI T. MOKENA KOHERE.

MEIHA-TIANARA PATENE PAWERA.

NGA WHAWHAI.

TARANAWAARA.

I TAE mai te waka a Rore Rapata i te 30 o nga ra o Noema nei, he whakaatu mai i te ritonga herehere i te Poa o tetahi matua a te Ingariri, e 400, e noho ana ki Tiwetitaapu, (Dewetsdorp). E wha nga ra i karapotia ai taua pa e te ope a te Poa, (2,500), me te kaha tonu te whawhai, katahi ka horo. Te tino take i horo ai te pa he kore wai. Ilinga ake o te Ingariri i tenei whawhai, e 42 i taotu, 15 i mate rawa, ko nga morehu i riro herehere katoa. I haere te ope whakaora, (1,400). Tae rawa atu kua horo ke te pa. Ko Ti Wete ano te tianara whakahaere o te Poa i tenei whawhai. I kiia rawatia i mua ake nei kua mate a Ti Wete, otira kua ara mai ano maianei.

Kua whakaturia ko Rore Kitini hei tumuaki

whakahaere mo te whawhai ki Taranawaara. Kua whakaritea e ia tono tino pa ki Poroume-poteini.

I tae mai te waea a Rore Kitini i te 3 o nga ra o tenei marama, he whakaatu mai i te aituia i pa ki tetahi wehenga o te ope a Niu Tirenii i te whawhai ki Riitipoteini, (Reitfontein). O nga apiha toko-ono o Niu Tirenii i uru ki roto ki tenei whawhai, tokorima rawa i taotou. I whati te hoa riri, i riro mai hoki to ratou pa. He nui te whakamihii o Rore Kitini me Rore Rapata ki te toa o Niu Tirenii.

Kei te moana a Rore Rapata e haere ana i enei ra; e hoki ana ia ki Ingarangi, ki tona turanga tiketike kua rite mai ra mona i tona kuini me tona iwi katoa, ara te tuunga tumu-aki o nga ope taua katoa a te Ingarangi i te ao.

Kua tae a Kurutia kei Iuropi. Tana mahi inaianei he whakaoho haere i era atu kingitanga kia uru ki te whakararuraru i te whawhai ki Awherika. Kaore te Emepara o Tiamana i whakarongo ki tana korero, engari i mea, he tino tika te take a Ingarangi ki tenei whawhai. Kaore tonu a Kurutia i tae ki te kingi o Rubia ka tae mai te kupu a taua kingi, kaore ona hiahia kia kite i a Kurutia.

HAINA.

Kaore he korero o Haina i enei ra. Kei te ata noho marire te ope a nga mana, kei te tatari kia ata whakariteritea tenei raturaru. Otira i te mea kei te ngaro te Emepara ratou ko tona kawanatanga katoa, kaore e taen te whakariterite.

I te wehewehenga i nga taonga parakete i riro mai i nga mana, ka tukua e te Ingarangi te wehenga moni i a ia, (£11,600), ma nga Hainamana Karaitiana e noho rawa kore ana e noho mate kai ana.

TE RAUKAHIKATEA.

NO te 25 o nga ra o Noema ka mutu te kura miniti a Te Raukahikatea, ka hokihoki ia tangata, ia tangata, ki tona kainga ki tona kainga, ki tona iwi ki tona iwi. No tera raumati ka pangia a Tuabangata Pereiha e te piwa, he roa tona takotoranga i te hohi-pera ki reira nanaakitia ai e te pakeha. I tona oranga ake ka hoki ki te kainga, a e tumanako ana matou tera ano ia e hoki mai ki te whakatutuki i te mahi i timataria e ia. Ko nga tangata enei o te kura i tenei tau:—Ko Te Iwiara Tamaipara me tona hoa me Nga-rongoa, no Ngarauru, Taranaki; ko Reweti Kerehona raua ko tona hoa ko Ngahiraka, no

te Rarawa, Te Aupouri; ko Eru Hakaraia raua ko tona hoa ko Rihii, no te Rarawa, Te Aupouri; ko Wiremu Keretene raua ko tona hoa ko Te Paea, no Ngapuhi; ko Te Muera Tokoaitua raua ko tona hoa ko Tuihana, no te Arawa; ko Te Ropeve Tahuri raua ko tona hoa ko Mihirimi no te Arawa; ko Turuturu Ngaki raua ko tona hoa ko Ruhihi no te Arawa. Ka kitea iho kaore a Ngatiporou a Ngatikahungunu me era atu iwi. Ko Poihipi M. Kohere to Ngatiporou i konei i tera tau engari i te nui rawa o nga mahi o te kuinga kaore ano ia kia hoki mai. Ko Rev. Hapata Wiremu, M.A., te mahita tumuaki, ko Reweti T. Mokena Kohere te mahita tuarua. Ko te tumanako a te ngakau kia tokomaha nga tamariki o Te Aute e haere mai a tenei tau e tu mai nei.

HE HAKARI ATAHAUA.

No te 22 o nga ra o Noema ka tu te hakari a te kareti. He mahi hou tenei na nga Maori tu-pakeha o Turanga nei, te whakatu hakari. Te karanga tuatahi na Meri Aata ki tona kainga i te Hapara, te tuarua na Herewaka te Rangipaia Poata ki tona kainga i Kaiti, te tuatoru na Kamau Wherehi raua ko tona hoa ki Te Waimui. He hui tino pai katoa enei. I te hui ki Te Waimui ka whakaaria e te kareti kei a ia te hui whakamutunga o te tau. I tino puta te kaha o nga tangata o te kareti ki te whakamui i ta ratou hakari. I haere i runga i te tikanga pakeha te karangatanga i nga manuhiri, ko te hunga anake i karangatia e haere mai. Otira i te ra o te hakari he tokomaha i haere noa mai i runga i te ngakau Maori. He mea ta ra ano nga kupu powhiri.

No te tekau ma rua o nga haora, ka timata te whakaake a nga manuhiri, a te pakeha a te hawhe kaihe, a te tino Maori. He ra tino pai atu tenei, kaore he ua, kaore hoki i tino kaha te whiti a te ra, na reira ka haere mai nga manuhiri i roto i o ratou pueru raumati. I tu te hakari ki te marae tonu o te whare o Te Wiremu, he wahi atahua, mahiorahora, marumaru i te rakau. Ko nga taewa, ko nga miiti, ko nga ika o te tina, he mea tao katoa ki te haangiri. Ko te teapu he whariki i whakakatorika ki runga ki te tarataru. I reira te titi, te pipi, te kuku, te kina, te puha. Ko nga pereti kai he rourou; kaore he paoka, kaore he naihii, ara i tino whakaritea katoatia ki ta te Maori tikanga. He hanga tau ano te wahine pakeha ki te kai a-ringaringa, ki te kowhiti pipi, ki te kai puha. Ka tika hoki te haka harihari kai a te kareti:—

“Haere mai e te iwi kaore kau aku kai—
auahi ana! Heoi te kai ko te kite i a tatou
auahi ana! Te pereti te naihī, — *kaore i a au!*
 Te pereti te naihī, — *kaore i a au!* Engari te
 riwai, — *tenei, tenei!* Engari te riwai, — *tenei,*
tenei! Hei aha te riwai? *Hei whakafiri ki te*
taha o te hau wero, au... au... au e ha!”

(Ma te munga nga reta pakupaku.)

Ka mutu te tina, ka timata te haereere, ka
 timata te waiata, ko te piana i waho e tu ana.
 Te waiata tuatahi tonu na te Maori, na Taare
 Wherehi raua ko tora hoa wahine. Ta raua
 waiata ko “Life’s dream is o’er.” He maha
 nga tangata i waiata, he pakeha, he hawhe
 kaihe, he Maori. I tae mai a Erueti Rangiu-
 a ki tenei hakari, te Maori tino mohio atu ki
 te patu piana. No tetahi rangi tonu atu hoki
 ia i tae mai ai i Poihakena, i te mahi whaka-
 tangitangi. Tetahi mea tino pai o tenei hui
 ko te whakatangitangi a nga pere; tokorima
 tangata ki te patu. He mea roka te pere ki
 te waiata, i a tatou nei pere e patoto noa iho
 nei. Otira te mea i tino whakamihia ko te poi
 a nga tamariki Maori pakupaku. E tatari ana
 te tangata, ka puta mai ana tamariki i te nga-
 here, me te waiata ano, “Ki tonu au i te kon,
 kon, koa.” Tino whakamiharo atu te tangata
 ki te poi a ana tamariki. He tenehi, ara he
 purei kupenga, ano tetahi tino ngahau o tenei
 huihuinga. He purei tenei na nga pakeha
 rangatira, otira i tenei ra whakaururu ana te
 Maori i roto i te pakeha. E rua e toru ranei
 waiata, ka tu te tenehi, me te whakatangit-
 angitangi tonu te piana. E rua rawa nga papa
 purei tenehi. Ko nga tangata kaore i tino
 mohio ka haere ki te papa tuarua.

I te wha o nga haora ko te ti; i whakaturia
 te teepu ki waho, ki raro i nga rakau, katahi
 ka utaina ki nga huihua kai a te pakeha. E
 rua rau pea ta Ngati-maui manuhiri, engari
 ko nga kai e rite ana ma te rima rau. He kai
 te arani e kore ana e toe, otira i tenei ra kaore
 i taea te kai te arani, te panana, te paina aporo.
 I tino whakamihia te teepu a Te Rau e te pa-
 keha e te Maori.

I nui rawa ai aku korero mo tenei hui kia
 mohio ai te tangata he ngahau ano ia a te iwi
 i ata motuhia mo te whakapono. Kaore he
 waipiro, kaore he purei kaari, kaore he taka-
 kino i te ahua o te tinana, i te whaterotero i te
 whatiwhati i te tinana, kaore he reo kino i ra-
 ngona, otira kore rawa he tangata i hapa
 te ngahau; te tamariki, te kaumatua. I kia
 tenei hui e tetahi Maori, “he hui kororia.”
 Ko nga tangata e kite ana i te whakaahua
 o nga tangata i tae ki tenei hakari tera e mi-

horo ki te whakaururu o te Maori o te pake-
 ha, o te hawhe-kaihe. I reira katoa, kotahi
 tonu te turanga. Tera ano etahi tamariki
 Maori, hawhe-kaihe hoki, e mea ana he pake-
 ha ratou, e whakapchapeha ana, e whakabawa
 ana ki o ratou whanaunga Maori. He wha-
 kaaro tutua, he whakaaro e tino kinongia ana
 e te Maori, e nga pakeha rangatira.

Huri ake,

Na TIPI-WHENUA.

HE WHAKAMAUMAHARA.

HE nui te pouri i pa mai ki a matou i to
 matou rongonga kua mate a Mihi
 Wiremu, te hoa wahine o te Atiri-
 kona Hamiora Wiremu. I kai tahi ratou ko
 tana whanau i te ahiahi o te Hatarei, otira
 i te ata o te Ratapu, te 25 o nga ra, i te torn
 karaka, ka mawhe atu ia ki tona Kai wha-
 kaora. Te tino pouri nui mo te Atirikoua;
 i Heibitingi ke ia, i haere ki te karakia i nga
 Maori, ka moe atu tona hoa i muri i a ia, a
 na tetahi o ana tamariki ia i tiki i whakaho-
 ki mai ki te whare ka ngaro nei te rangatira
 o roto.

E kore e nui rawa a matou kupu mo tenei
 hakui, te hoa mo nga tau e 54 o tetahi o nga
 kaumatua, o nga matua o te iwi Maori. I
 kite ia i te ahua o te iwi Maori i nga ra
 o mua, i te wa e ururua tonu ana te Motu,
 kaore he huarahi, kaore he tina, kaore he
 rerewe; i te wa i whakatupuria ai tana
 tamahine i roto i te whare rau. Ko tana
 tino mahi ko te tiaki i tona rangatira kia
 kaha ai, kia roa ai nga ra, e mahi ana ki te
 iwi Maori. Ka riro ia ka waiho iho e ia
 tona rangatira, ona tamariki, ona mokopu-
 na, me te tini o te hoa, hei tangi i a ia, ka
 ngaro nei i ona tamata i Te Aute. No te
 ahiahi o te Mane ka nehua a Mihi Wiremu
 ki te arupa i Te Aute. He nui nga hoa
 i huihui mai, nga tangata rangatira o Nepia
 me nga tamariki katoa o Te Aute, ko ratou
 tonu i muri mai i te whanau a Te Wiremu.
 Na Rev. Aata Wiremu i whakahaere te ka-
 rakia. E rua nga himene, he himene pakeha
 he himene Maori. Te himene Maori i wai-
 atatia e nga tamariki o Te Aute: -

“Piko nei te matenga,
 Tau mai ko te pouri nui;
 E te Tama a te Atua,
 Tenei arobaina mai.

Ngaro nei o matou hoa,
 Riro atu ki te po;
 Tangihia i muri nei,
 Tenei arobaina mai.”

NGA WHAEA.

ITE hui i tu ki Akarana, i noho ai ko te Kawana te tumauki, i panuitia hoki e matou i te NAMA 28, i puta etahi kupu mo te whakaako i nga tamariki wahine - he mea nui rawa, no te mea he nui ke atu te mana whakaako o te wahine i to te tane. I ki tetahi o nga tangata i tu ki te whai-korero, pai ke atu te whakaako i nga tamariki wahine i te whakaako i nga tamariki tane.

Tera e mea te puunga o te Maori, "Pu! he aha te painga o te whakaako i nga tamariki wahine Maori? He mauuman noa iho i te momi kaore he rawa e pahure; heoi ano te mohiotanga ki te tuhi-tuhi ka timata te tuhiuhi ki nga tamariki tane." He tino kupu enei na te Maori, he kupu tawai i nga tamariki wahine. Otira ki ta matou whakaaro nui ke atu te matauranga o nga tangata i te hui i Akarana i o nga tangata matou o te iwi Maori e whakahua ana i enei kupu. I mea etahi o aua pakeha; he mea pai rawa te ako i nga tamariki wahine kia mohio, kia rite ai ratou hei wahine ma nga tamariki tane e haere ana ki te kura; kei matou ko nga tane ka kuware ko nga wahine, a ka waiho ko nga wahine hei whakararuraru hei puunga mo nga tane. Tetahi take nui, ko nga tamariki wahine o enei ra hei whaea mo te whakatupuranga tamariki e haere mai ana, a mehemea he kino nga whaea ka kino ano nga tamariki, e kore ratou e mohio ki te whakatupu ki te whakaako ki te tiaki i a ratou tamariki kia tupu ai he tangata papai ki te ao. Kua kitea e nga tangata matou, a, e mohio ana ano hoki tatou, no te whaea te mana nui atu, kaha atu, ki te hanga i nga whakaaro me nga mahi a te tamaiti, no te mea e piri tonu ana te tamaiti ki a ia i te wa katoa e hanga ana ona whakaaro. Nga tangata papai katoa kua puta ki te ao, he whaea papai katoa o ratou.

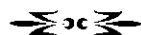
Kaore he he o te tuhiuhi i te tamariki i te reta whaitapu mehemea e mahi ana i runga i te whakaaro rangatira. Ko te whaitaputanga te timatanga tika mo te marena, kia mohio ai te tane me te wahine, mehemea e tika ana raua kia marenatia i runga i te aroha ki a raua, tetahi ki tetahi; ana te he ko te moe noa iho i runga i te tohe a nga matua, ahakoa kaore he aroha, hei muri iho i te marenatanga ka mahue, ka moe te tane he wahine ke, ka moe te wahine he tane ke, te putanga ki waho he kahui poriro.

Kua te tangata e whakapae no nga tamariki wahine anake te he i rorirori ai ratou. Kaore ianei nga tamariki tane e tuhiuhi ana ki nga tamariki wahine - he tuhiuhi, chara i te mea he pirangi ki te tamaiti wahine hei wahine pono, engari hei takaro noa iho? Tohutohu ai ranei nga matua o nga tamariki wahine kia whakaaro nui ki to ratou puhianga? Tiaki ai ranei ratou kei haere a ratou tamariki wahine ki nga haere kino, ki nga takaro e whakawaia ai ratou e te tangata?

I ki a Neperiana Ponipaata i ona ra: "Te mate nui o te Wiwi he kore kohanga, he kore kaatua." He kupu mohio enei. Ki te kore he whaea papai hei whakawhanau hei whakatupu tamariki papai, ki te kore hoki he kainga (kohanga) pai hei wh-

katupuranga i nga tamariki e kore te iwi e tupu rangatira. Waihoki e te iwi Maori, ki te kore nga whaea o a tatou tamariki e whakaakona kia mohio ai ratou ki te whakatupu tangata ki te ao hei tipare ataahua mo te iwi Maori, e pouiri ana matou tera tana te iwi Maori e matenga kino.

NA REWETI T. MOKENA KOHERE.

HE PANUI

Ki te tangata e hiahia ana ki te Rawiri, ki te Himene: he nui noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te utu:

<i>He mea nui, kivi noa,</i>	... 2/6
<i>He mea nui, kivi pai,</i>	... 4/-
<i>He mea paku, kivi noa,</i>	... 1/-
<i>He mea paku, kivi pai,</i>	... 2/6
<i>He mea paku, kivi pai rawa,</i>	3/6
<i>He Himene,</i>	... 1/6

Ki te tono Himene nga Minita ki a J. Up-ton, Akarana, ka iti iho te utu.

Maku e utu te Pane Kuini hei tuku atu i nga pukapuka ki a koe.

NA H. W. WILLIAMS,

TE RAU, GISHORNE.

HE TURE TUTURU.

1. Kotahi putanga o Te PIPIWHAUAUROA i te mararama
2. Ko te oranga mo te Pepa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooti o te Poutapeta me pane ranei.
3. Ki te pau nga hereni a tetahi tangata i tuku mai ai, ka takaia tana Pepa ki te awahi whero; e rua nga putanga pena ka whakamutua te rere atu a te Pepa.
4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi o ia wahi o te Motu, engari kei te Eritia te tikanga mo te ta i aua korero; kia mararama te tuhiuhi.
5. Me penei te tuhi i waho o nga reta katoa:

Ki Te PIPIWHAUAUROA,

Te Rau, Gishorne.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

5. David Jones, Pine Tahaka, Kereama Tihoma, John Morrell, Anaru Ngawaki, Piripi Atanira, Hori Tohunga, "Ahupara" Mereana Kiuwhi, Hoana Kakaierohia, Hoera Rapaea, Raera Mingare, Mrs Newton, Ema Tiakiti, Turanga Hinaki, H. era Hinaki, Parane Hatarana 2/6 Te Maromaru Rawiri, Aporo te Moana 2/- Rev Reihana Kanihi 1/3 Kaba Pene 1/- Wi Keretene.